

бобовых, а также проанализирована зависимость между валовыми сборами зерна и экспортно-импортными операциями, рассмотрена деятельность ведущих компаний-экспортеров украинского зерна.

Ключевые слова: продовольственная проблема, конъюнктура мирового зернового рынка, экспорт и импорт зерна.

Syshchuk Andrew, Klimovych Alla. The Tone of World Grain's Market in the Context of Food Problem. In the article we defined the term «tone of the world grain's market» and the factors that affect on it in the context of the food problem. The main figures of world grain's production, consumption, stocks and trade, the main producing, exporting and importing countries of grain are considered. We characterized Ukraine's position on the world market of grain, the structure of grain crops production in Ukraine and it's dynamics, the results of realization of grains and legumes, we also analyzed the relationship between the gross grain harvest and export-import operations, reviewed activities of the major exporting companies of Ukrainian grain.

Key words: food problem, tone of the world grain's market, export and import of grain.

Стаття надійшла до редколегії
08.04.2013 р.

УДК [339.137.2:351.746.1](477)

**Валентина Корчун,
Наталія Скиданюк**

Важливість політики імпортозаміщення для економічної безпеки України

У статті розглянуто сутність поняття політики імпортозаміщення, під якою розуміють комплекс заходів, спрямованих на створення власного виробництва продукції, що повинна скласти конкуренцію імпортним аналогам. Імпортозаміщення особливо важливе в таких галузях української економіки, які здатні забезпечити внутрішній ринок після відносно невеликої модернізації.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що політика імпортозаміщення використовувалась особливо в 1950–1960-х рр., але не дала бажаного результату. Критична залежність України від імпорту багатьох товарів стала проблемою економічної безпеки.

Ключові слова: політика імпортозаміщення, економічна безпека, імпортозалежність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом імпорт України зростає динамічніше, ніж експорт, тому зовнішня торгівля України сьогодні відзначається дефіцитом торговельного балансу та високим рівнем імпортозалежності внаслідок невисокої конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Зважаючи на такі тенденції, політика імпортозаміщення може виступити механізмом підвищення конкурентоспроможності економіки України, а також стати гарантією безпеки України, підвищити стійкість економіки до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Останнім часом проблеми імпортозаміщення висвітлюються в працях вітчизняних учених. Головним аспектам цієї проблеми присвячено роботи Я. Жаліла, В. Гацько, А. Сухорукова та ін. Загальнотеоретичні аспекти застосування політики імпортозаміщення знайшли відображення в працях науковців ближнього й дальнього зарубіжжя. Зокрема, американський економіст П. Ліндерт розглядає вплив імпортозамінного зростання на зміну міжнародних умов торгівлі. С. Редько досліджує імпортозаміщення окремих товарних груп як фактор забезпечення економічної безпеки країни.

Висвітленню проблем економічної безпеки присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема С. Мочерного, Г. Пастернак-Таранушенка. Однак недостатньо висвітлено питання взаємозв'язку політики імпортозаміщення та безпеки України.

Мета статті – довести, що політика імпортозаміщення може стати ефективним механізмом забезпечення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблеми, пов'язані з дисбалансом зовнішньої торгівлі товарами України, мали місце ще в докризовий період. Переважання зростання темпів приросту імпорту над експортом призвели до диспропорцій у сфері зовнішньої торгівлі, що посилює дефіцит зовнішньоторгівельного балансу (табл. 1).

Сальдо зовнішньої торгівлі України товарами 1996–2012 рр.*

Рік	Експорт	Імпорт	Сальдо
1996	14400,8	17603,4	-3202,6
1997	14231,9	17128,0	-2896,1
1998	12637,4	14675,6	-2038,2
1999	11581,6	11846,1	-264,5
2000	14572,5	13956,0	616,5
2001	16264,7	15775,1	489,6
2002	17957,1	16976,8	980,3
2003	23066,8	23020,1	45,9
2004	32666,1	28996,8	3669,3
2005	34228,4	36136,3	-1907,9
2006	38368,0	45038,6	-6670,6
2007	49296,1	60618,0	-11321,9
2008	66967,3	85535,3	-18568,0
2009	39695,7	45433,1	-5737,4
2010	51405,2	60742,2	-9337,0
2011	68394,2	82608,2	-14214,0
2012	68809,8	84658,1	-15848,3

* Складено за даними Держкомстату України.

Із 2005 р. сальдо зовнішньої торгівлі товарами є постійно від'ємним. Цю тенденцію можна пояснити такими причинами:

- ревальвацією гривні у 2005 р., яка посилила виграшні позиції імпортерів;
- відкритістю ринку України в передвступний період до СОТ та після набуття членства через іноді надмірне скорочення рівня митного захисту;
- конкуренцією з боку країн-партнерів;
- впливом глобальної фінансової кризи;
- бурхливим розвитком споживчого кредитування, причому кредити витрачалися здебільшого на придбання імпортних споживчих товарів, що, зі свого боку, стимулювало імпорт.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці країни, загострили структурні диспропорції суспільного виробництва. Серед них – зростання орієнтації на сировинні галузі, висока енергота матеріаломісткість виробництва при значній залежності від імпорту енергоносіїв, невелика частка кінцевої продукції, скорочення частки високотехнологічного виробництва [4, с. 200]. Тобто зростання імпортозалежності є однією з причин структурного дисбалансу промисловості, що загострює проблему економічної безпеки через посилення залежності від імпорту.

Потреба в імпортозаміщенні пов'язана також із тим, що в часи економічної нестабільності, коли товари, які до цього широко імпортувалися в країну, перестають надходити на національний ринок через подорожчання, викликане зміною курсу національної валюти, зростанням імпортного мита тощо. У таких умовах заміщення імпортних товарів дешевшими вітчизняними цілком може стати інструментом підвищення національної безпеки [3, с. 182].

Розвиток імпортозаміщення є одним із пріоритетів державної політики України. Верховною Радою України схвалено Програму стимулювання економічного зростання у 2013–2014 рр., одним із пріоритетів якої є нарощування вітчизняного виробництва замість деяких видів імпорту [5]. Автори програми спрямовують її передусім на товари широкого вжитку, тобто товари легкої та харчової промисловості, а також конкурентоспроможних галузей машинобудування.

Розглянемо сутність політики імпортозаміщення, викладену в українських та іноземних джерелах. На думку Я. Жаліла, імпортозаміщення розглядається як політика, спрямована на зменшення потреби національної економіки країни в імпорті певних видів товарів завдяки збільшенню частки реалізації на внутрішньому ринку таких товарів, вироблених на її території [1]. Інше визначення, у якому підкреслюється, що нарощування обсягу вітчизняного виробництва, призначене переважно для внутрішнього ринку, дає діловий словник [12]. Імпортозаміщення – це урядова стратегія, яка підкреслює необхідність заміни певного сільськогосподарського чи промислового імпорту для заохочення місцевого виробництва й для місцевого споживання більше, ніж виробництва для зовнішніх ринків. Заміщення імпорту сприяє зайнятості, зменшує потребу в іноземній валюті, стимулює

інновації та робить країну економічно незалежною, особливо в таких критичних галузях, як продовольство, оборона й передові технології.

У визначенні університету штату Мічиган підкреслено, що імпортозаміщення є економічним розвитком: полягає в заміні імпортованих товарів та послуг, особливо першої необхідності, таких як енергетика, продовольство й вода, аналогічним вітчизняним виробництвом [10].

Електронна версія «Encyclopedia Britannica» ототожнює імпортозаміщення з протекціонізмом і визначає його як економічну політику, прийняту в більшості країн, що розвиваються, із 1930-х по 1980-ті рр. для сприяння індустріалізації через захист місцевих виробників від конкуренції імпорту. Захист у формі великих тарифів або скорочення імпорту через квоти застосований дискримінаційно, часто до високотратних виробництв [11].

На нашу думку, у політиці імпортозаміщення більше значення повинно мати стимулювання високоякісного вітчизняного виробництва конкурентоспроможних товарів, розрахованих на реалізацію на внутрішньому ринку, а не заходи підвищення митних бар'єрів, із якими Україна звернулася до СОТ (рис. 1).

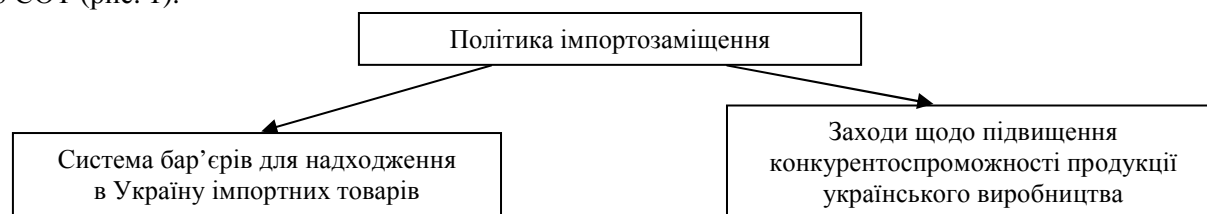

Рис 1. Засоби досягнення імпортозаміщення (власна розробка авторів)

Імпортозамінні товари повинні бути конкурентними, відповідати світовому технічному рівню, інакше вітчизняні товари не зможуть конкурувати з аналогічними імпортованими. Імпорт України з розвинутих країн зменшується, а з транзитивних та тих, що розвиваються, збільшується. Отже, техніко-економічний рівень значної частки імпортованих товарів є досяжним у разі активної реалізації Україною політики імпортозаміщення.

Імпортозаміщення доцільно здійснювати в декількох найважливіших галузях, які мають певний рівень технологічної готовності та достатньо розвинену інфраструктуру [7].

Розраховано перевищення товарного імпорту над експортом за 2012 р., яке у відповідних товарних групах досягає, зокрема «живі тварини» – в 12,5 рази, «засоби наземного транспорту, крім залізничного», – у 10,2 рази, «фармацевтична продукція» – у 13,6 рази, «трикотажні полотна» – у 12,5 рази (табл. 2). Тому, на наш погляд, у відповідних галузях особливо важливо розвивати імпортозамінне виробництво.

Таблиця 2

Перевищення імпорту над експортом деяких груп товарів за УКТЗЕД, 2012 р.*

Товарна група, №	Назва товарної позиції	Сальдо, тис. дол.	Імпорт/експорт, разів
I	01 живі тварини	-88 802	12,5
	02 м'ясо та їстівні субпродукти	-406 127	2,3
	03 риба та ракоподібні	-668 869	36,6
II	07 овочі	-8117	1,06
	08 їстівні плоди та горіхи	-930 147	5,7
V	27 палива мінеральні	-2 027 653	4,3
VI	30 фармацевтична продукція	-3 064 484	13,6
	34 мило, поверхнево активні органічні речовини	-303 566	3,3
VII	39 пластмаси, полімерні матеріали	-2 633 898	4,4
VIII	42 вироби зі шкіри	-101 615	3,9
XI	51 вовна	-47 191	10,2
	55 синтетичні або штучні штапельні волокна	-244 353	22,8
	60 трикотажні полотна	-119 163	12,5
XII	64 взуття	-587 148	4,5
XVII	87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	-5 363 166	10,2
	89 судна	-667 322	2,9
XVIII	90 прилади та апарати оптичні, фотографічні	-893 169	1,0

* Складено за даними Держкомстату України.

Підвищення енергоефективності – одне з ключових завдань структурної перебудови української економіки, важлива передумова підвищення її конкурентоспроможності та зниження імпортозалежності. Енергоємність ВВП в Україні у 2–3 рази перевищує середній рівень енергоємності розвинутих країн. Однією з умов реалізації енергетичної стратегії до 2030 р. вважається прийняття на державному рівні низки програм, у тому числі «Програми розвитку нетрадиційних джерел енергії». Сьогодні посилюється співпраця України з країнами, які володіють сучасними технологіями видобутку сланцевого газу. Розвиток нетрадиційних джерел енергії та зниження енергозатратності виробництв послабить загрози енергетичній безпеці України.

Доцільно звернути увагу на зростання імпорту продукції тваринництва та рослинництва, а також продуктів харчування. Це може становити загрозу продовольчій безпеці України з її величезним потенціалом [9, с. 186]. Імпорт продуктів харчування у внутрішньому споживанні становить близько 30 %, що перевищує граничний рівень продовольчої безпеки (не більше 25 %). У початковий період членства в СОТ держава має підтримувати сільське господарство, як це практикується в багатьох європейських країнах. У таких умовах виникає необхідність розвитку вітчизняного аграрного сектору, що зменшить імпортозалежність та зможе забезпечити продовольчу безпеку країни.

У багатьох країнах світу легка промисловість займає ключові позиції у створенні ВВП та відіграє суттєву роль у формуванні економічного потенціалу країни. Внутрішній ринок товарів легкої промисловості України на сьогодні складається з 80 % імпорту та лише 20 % – вітчизняних товарів. Такий дисбаланс у структурі ринку посилює конкуренцію вітчизняним товарам та імпортозалежність, особливо текстильної промисловості. Тому імпортозамінне виробництво потрібно розвивати насамперед у текстильній промисловості, що зумовлено тенденцією до стійкого зростання імпорту [4, с. 205].

Хімічна й нафтохімічна галузі промисловості роблять вагомий внесок у виробництво продукції сільського господарства, металургії, харчової, легкої та інших галузей економіки України, а також мають високий експортний потенціал, виробляючи стратегічну продукцію українського експорту – азотні добрива й аміак. Номенклатура вітчизняної продукції хімічної промисловості свідчить про переважну спрямованість підприємств на виробництво сировинної продукції та недостатній розвиток виробництв продукції глибокої переробки, орієнтованої на кінцеве споживання. Фактично єдиним видом продукції поглибленої переробки, який виробляється підприємствами хімічної промисловості у значній кількості, є азотні добрива, вагома складова у виробництві яких – імпортований природний газ [7].

Пріоритетними напрямками імпортозаміщення в хімічному та нафтохімічному виробництві слід вважати підгалузі, що виробляють високотехнологічну наукоємну продукцію – фармацевтичне виробництво, мікробіологічну промисловість, виробництво пластмас, поверхнево активних речовин і мийних засобів.

Значний потенціал розвитку імпортозаміщення має фармацевтична промисловість. Розвиток інноваційних та наукоємних виробництв у фармацевтичній галузі дасть змогу знизити імпортозалежність України від фармацевтичної продукції та може стати важливим складником формування потенціалу України як високотехнологічної держави.

Фармацевтичний ринок дезорієнтований, тобто імпортозаміщення здійснюється не через виробництво лікарських засобів, які потрібні для лікування найбільш поширених хвороб, а дублюванням препаратів, які активно просувають іноземні компанії. До речі, в умовах самолікування багато з них узагалі не потрібні пацієнтам. Якщо вітчизняна фармацевтична промисловість не запропонує ліків, необхідних для лікування поширених хвороб, вона не матиме перспектив та експортного потенціалу [2].

Національна промисловість залишається технологічно залежною від імпорту сучасних технологій та наукоємних товарів. В Україні лише 6 % загального обсягу реалізованої продукції мають ознаки інноваційності, тоді як у США – 78 %, у Японії – 67 %, у ЄС – 60 %. Згідно з вітчизняним законодавством, видатки державного бюджету на науку мають складати не менше 1,7 % ВВП, проте фактично цей показник удвічі менший [4, с. 207].

У машинобудуванні України зосереджено значний науково-технічний та інноваційний потенціали промисловості. Значний потенціал імпортозаміщення міститься у вітчизняній автомобільній

галузі, у виробництві сільськогосподарської техніки та складної побутової техніки тривалого користування [7].

Висновки й перспективи подальших досліджень. В Україні існує деформована структура промислового виробництва, яка значною мірою спричиняє зростанням обсягів імпорту. Вітчизняні галузі промисловості, інфраструктури, аграрного сектору мають потенціал для значного збільшення виробництва товарів, що конкурують з імпортом. Тому стимулювання імпортозамінного виробництва – необхідний компонент державної зовнішньоекономічної політики.

Джерела та література

1. Жаліло Я. А. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні / Я. А. Жаліло, В. М. Гацько // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 102–111.
2. Імпортозаміщення: погляд вітчизняних виробників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/79880>
3. Пазізіна С. Імпортозаміщення в Україні при переході до сталого економічного зростання / С. Пазізіна // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14–15. – С. 180–186.
4. Пазізіна С. Імпортозаміщення як чинник зрушень структури виробництва і зовнішньої торгівлі України / С. Пазізіна // Журн. європ. економіки. – 2012. – № 2. – С. 199–214.
5. Прасолов розповів про економічне «покращення» в 2013–2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2013/01/23/357765/>
6. Редько С. І. Імпортозаміщення продуктів харчування як фактор забезпечення продовольчої безпеки Росії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.14 «Міжнародна економіка» / С. І. Редько. – М., 2003. – 20 с.
7. Собкевич О. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України. Аналітична доповідь [Електронний ресурс] / О. Собкевич, А. Сухоруков. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf
8. Товарна структура зовнішньої торгівлі [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Чорна О. Політика імпортозаміщення та стимулювання інвестицій в Україні / О. Чорна, О. Поджарова, М. Дудар // Академічний огляд. – 2011. – № 2 (35). – С. 185–190.
10. Avik Basu. Import substitution as economic development. University of Michigan [Electronic resource] / Avik Basu. – Mode of access : <http://www.umich.edu/~econdev/importsub/>
11. Britannica Online Encyclopedia [Electronic resource]. – Mode of access : www.britannica.com/EBchecked/topic/284081/import-substitution
12. Import substitution. Definition [Electronic resource]. – Mode of access : www.businessdictionary.com

Корчун Валентина, Скиданюк Наталія. Важність політики імпортозаміщення для економічної безпеки України. В статті розглянуто сутність політики імпортозаміщення, под якою розуміють комплекс заходів, направлених на створення власного виробництва продукції, яка повинна скласти конкуренцію імпортованим аналогам. Імпортозаміщення особливо важливо в таких галузях української економіки, які здатні забезпечити внутрішній ринок після відносно невеликої модернізації. Досвід зарубіжних країн свідчить, що політика імпортозаміщення використовувалась особливо в 1950–1960-х гг., але не дала бажаного результату. Критична залежність України від імпорту багатьох товарів стала проблемою економічної безпеки.

Ключевые слова: політика імпортозаміщення, економічна безпека, імпортозалежність.

Korchun Valentina, Skydanyuk Nataliya. The Importance of Import Substitution Policies for the Economic Security of Ukraine. The article deals with the essence of the concept of import substitution policy, which refers to a range of measures aimed at creating own production, which should compete with imported analogues. Import substitution is particularly important in such sectors of the Ukrainian economy, which can provide the domestic market after a relatively small modernization. The experience of foreign countries shows that the policy of import substitution was used especially in the 1950–1960s, but it did not produce the desired result. Critical Ukraine's dependence from imports of many goods has become a problem of economic security.

Key words: import substitution policy, economic security, dependence on imports.

Стаття надійшла до редколегії
28.03.2013 р.